

**FUNDACIONS DE BENEFICIS ECLESIASTICS EN L'ESGLÉSIA
PARROQUIAL DE SANT MIQUEL DE CARDONA
ENTRE ELS ANYS 1310-1411**

Andreu Galera i Pedrosa

Introducció

Amb aquest estudi volem donar a conèixer cadascun dels beneficis eclesiàstics sense cura d'ànimes fundats a l'església parroquial de Sant Miquel de Cardona els anys 1310 i 1411. Per benefici eclesiàstic s'entén la unió d'una determinada funció eclesiàstica amb un conjunt de béns dels quals gaudia el seu possessor o beneficiat per a la seva subsistència. Així, un canonge o un rector eren beneficiats. Però el terme *beneficiat simple* era aplicat a aquells clergues sense responsabilitats apostòliques, que no tenien la cura d'ànimes, els quals només estaven obligats a celebrar actes de culte com per exemple dir unes misses a la setmana¹.

Malgrat la seva importància dins la història de l'Església catalana, aquesta figura és poc coneguda, i són pocs els estudis referents al tema. Un exemple pot ser la parròquia de Cardona: encara que la dita església ja ha estat objecte de diferents estudis de caire històric i arquitectònic, els beneficis han estat un element de la seva història que ha restat en un segon terme². I, no podem oblidar que sense l'estudi de cada benefici ens serà molt difícil entendre l'evolució de les obres de la nova església gòtica de Sant Miquel –bastida entre els anys 1322 i 1398– i la posterior gènesi de la comunitat de preveres constituïda l'any 1417³. Una comunitat que ja en l'any 1415 era integrada per tretze

1. Per a això, vegeu JOSEP M. MARQUES I PLANAGUMÀ, *Fundaciones de beneficios en el obispado de Gerona (siglos XIII-XVIII)*: «Anthologica Annua» 36 (1989) 493–507. JUAN ROSSELLO LITERAS, *Dotación de beneficios eclesiásticos en Mallorca (1232–1348)*, dins: *XIII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó. Comunicacions I: «El regne de Mallorca i la Mediterrània»* (Primera Part) (1989) 227–245.

2. Vegeu JOAN SERRA I VILARÓ, *L'Església i Parròquia de Sant Miquel de Cardona*, dins: *Història de Cardona*, IV (1962) 367–393; ALBERT BASTARDES, *El discurs arquitectònic de Sant Miquel de Cardona*: «Cardener» 2 (1985) 89–97. RAMON ESPADALER PARCERISAS, MERCEDES JUAN VERDEJO, *Excavació Arqueològica de Sant Miquel de Cardona (Bages)*: «Quaderns Científics i Tècnics» 3 (1991) 197–206. MONTSERRAT CASAS I NADAL, *Aspectes religiosos-econòmics de la vila de Cardona segons els testaments de 1373 al 1383*: «Cuadernos de Historia Económica de Cataluña» 19 (1978) 141–142.

3. Vegeu JOAN SERRA I VILARÓ, *L'Església...* 367.

preveres⁴, per disset en 1417⁵, i per dinou en 1445⁶, dins una església que cent anys abans només tenia un rector i un vicari. Aital nombre de comunitaris ens dóna una idea de l'abundor de fundacions esdevingudes al llarg del segle XIV i començaments del XV, i també de la vitalitat de la institució benèfica eclesiàstica en el dit període històric.

Les fonts documentals

Per a la confecció d'aquest estudi hem utilitzat com a font bàsica el *Llibre de algunas fundacions de beneficis de la parroquial iglésia de Cardona*, inclòs dins la secció M del fons de Sant Miquel, situat a l'Arxiu Parroquial de Sant Miquel i Sant Vicenç de Cardona (APSMV).

Per a complementar les dades aportades en aquest llibre hem cercat altres fundacions en el manuscrit núm. 1528 de la Biblioteca Universitaria (BU), manual de testaments escrit pel notari cardoní Pere Calvis entre els anys 1347–1348⁷. Igualment, hem utilitzat alguns pergamins del fons de l'Arxiu Capítular de la canònica de Sant Vicenç de Cardona (ACC), actualment inclòs dins l'arxiu parroquial de Sant Miquel i Sant Vicenç⁸, com també un manual notarial pertanyent al fons de la batllia de Cardona, situat a la reserva de la Biblioteca de Catalunya (BC)⁹. Finalment també hem fet servir documentació de l'Arxiu Històric de Cardona (AHC).

La fundació de beneficis

Els beneficis que hem pogut documentar han estat els següents:

3.1 *Santa Maria*: La data de la primera fundació és del 2 de setembre de

4. APSMV, Fons Sant Miquel, pergami núm. 234.

5. AHC, XVII. 1, pergami sense numerar.

6. Vegeu JOAN SERRA I VILARÓ, *L'Església...* 380.

7. Aquest manual ha estat estudiat en les tesina de llicenciatura de M. DOLORS CURTO, *Transcripción de los documentos testamentarios de Cardona de los años 1347-1348. época de la Peste Negra*, tesina de llicenciatura inèdita, Fons del Departament d'Història medieval de la Universitat de Barcelona, 1979.

8. Vegeu MONTSERRAT CASAS I NADAL, *La canònica de Sant Vicenç de Cardona a l'Edat Mitjana. Alguns aspectes de la seva història des dels seus orígens fins al 1311*, dins: *Història de Cardona*, 3 (1992) 16–20.

9. BC, XI. 3. Vegeu PERE PUJOL, *Arxiu de la Batllia de Cardona*, dins: *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, 5 (1918-1919) 264–268.

1310¹⁰ i, per un document de l'any 1332, sabem que aquest benefici havia estat fundat per Berenguer Gibert a l'altar de Santa Maria¹¹.

3.2 Sant Domènec confessor. Establert en el testament de Bernat Llobet amb data del 30 de desembre de 1322¹². Aquest Bernat era de Cardona i molt probablement mercader, ja que pertanyia a la confraria de "beate Marie mercatorum" a la qual deixà 20 sous. Per a l'obra de Sant Miquel va donar 500 sous, amb la condició que els operaris d'aquella i els prohoms de la vila fessin una capella i altar sota l'advocació de sant Domènec. En aquest altar institueix un presbiterat ("capellanium sive presbiteratum") deixant 200 sous de renda censal per a la manutenció del prevere assignat al benefici. El patronat ("ius patronatus") de la capellania restava en mans del seu fill i hereu, en Francesc Llobet, que com a prioritat, sempre havia de presentar un prevere de la família Llobet. Així, el primer obtentor fou el prevere cardoní Pere Llobet¹³. Aquesta capella fou objecte d'una segona fundació l'any 1372 per part de Jaume Llobet¹⁴.

3.3 Les Onze Mil Verges. Aquest benefici fou fundat per Berenguer de Sant Pere de l'Arç i la seva muller Sibilla el 19 d'agost de 1339¹⁵. La seva dotació

10. Vegeu JOAN SERRA I VILARÓ, *L'Església...* 384. Mn. Serra no dóna cap referència arxivística del document de la fundació.

11. El 5 de desembre de 1332 Pere Çapinya, de Cardona, Bernat Luçars i Berenguer de Torrecasana, tots dos del terme de Matamargó, es van vendre una sort de terra que era del domini de "capella quam Berengario Giberti, condam, instituta in ecclesia Sancti Michaelis Cardone in altari beate Marie". Vegeu APSMV, Fons Sant Vicenç, ACC, pergami núm. 1392.

En el testament de Romeu Gibert, mercader ciutadà de Barcelona i l'any 1348 habitant de Cardona, es fa referència a la "capellanie seu presbiteratum capelle beate Marie edificati in dicta ecclesia quam instituit Berengarius Giberti, quondam dicte ville". Vegeu BU, ms. núm. 1528, f. 99v. i 100r.

12. APSMV, Fons Sant Miquel, "Llibre...", f. 120-125.

13. Aquesta capella i altar ja eren construïts l'any 1348. Així en el testament del prevere cardoní Bernat Bescorre, datat el 15 de juliol de 1348, trobem que entre altres deixalles n'hi havia una per la "capelle Sancti Dominici hedificate in predicta ecclesie Sancti Michaelis". Vegeu M. DOLORES CURTO, *Transcripció...* 110, doc. 44.

14. Vegeu JOAN SERRA I VILARÓ, *L'Església...* 64.

15. APSMV, Fons Sant Miquel, *Llibre...* f. 104-113.

El 30 de juliol de 1348, la dita Sibilla va testar, manant que fos enterrada en "meam sepulturam iuxta altare beatarum Undecim Milium Virginum situato in ecclesia Sancti Michaelis Cardone". Vegeu BU, ms. núm. 1528, f. 33v.

Val a dir que arran la fundació de la dita capella i altar, també es va crear la confraria de les Onze Mil Verges, perfectament testimoniada ja entre els anys 1347-1348. Vegeu M. DOLORES CURTO, *Transcripció...* 185-186.

fou de 250 sous, i el patronatge quedà en mans dels hereus de la casa que el dit Berenguer posseïa a la vila de Cardona¹⁶.

3.4 Sant Llorenç Màrtir: Benefici fundat el 5 d'octubre de 1344 per Bernat Paner, el qual va donar dues honors de terra per a la construcció d'una capella i dotació d'un prevere, el qual havia de dir missa cada dia¹⁷.

3.5 Sant Esperit: Inicialment la institució d'aquest benefici fou obra de Guillem Mercer, el qual en redactar el seu testament el 28 de juny de 1348 va establir que, donat el cas que cap dels seus fills i hereus sobrevisqués, dels seus béns es fundés un presbiterat a l'altar del sant Esperit. La dotació inicial fou de 200 sous¹⁸. Posteriorment, el 21 de novembre de 1349 el jurisperit, prevere i rector de Sant Pere de Vallmanya, Berenguer Mercer, trobant-se greument malalt, va establir, en el seu testament, la fundació d'una capellania, a la qual s'havia d'assignar un prevere. Aquell havia de celebrar missa cada dia a l'altar del sant Esperit i per la seva dotació va fer donació de tots els seus béns¹⁹. Sembla ser que en Berenguer no va morir aquell any, ja que el 24 de juny de 1352 el tornem a trobar fent una nova fundació del mateix benefici. Concretament se'ns diu que aquest benefici es fundava en l'altar del sant Esperit que havia estat construït pel venerable difunt Guillem Mercer. Tanmateix ordenava que, en el cas que el seu fill i hereu Berenguer Mercer ordenés construir una capella sota l'advocació de sant Antoni Confessor, aquest presbiterat es fundés i celebrés en la dita capella de sant Antoni²⁰. Per a la dotació de la capellania va assignar un important conjunt de censos en numerari procedents de diferents béns immobles situats a la vila i terme de Cardona. El patronat restava a mans del seu fill i hereu Berenguer Mercer²¹.

16. Aquesta casa es trobava en l'espai conegut com la Fira. Vegeu JOAN SERRA I VILARÓ, *La Vila, el Veïnat i els Castells*, dins: *Història de Cardona 2* (1968) 65–66.

17. Vegeu JOAN SERRA I VILARÓ, *L'Església...* 383–384.

18. BC, ms. núm. 1528, f. 155r. i v., 156r. Diu: "cuidam capellanie sive presbiteratum quam seu quem celebrari mande in altari Sancti Spiritus hedificatti in ecclesia Sancti Michaelis Cardone".

19. BU, ms. núm. 1528, fol. 140r. i v. Segons es dedueix d'aquestes dades, la capella del Sant Esperit ja devia ser construïda l'any 1348. Això ens ve confirmat en el testament de Romia, muller d'Arnau de Garsala, datat l'any 1348, on es diu "per capelle in Sancti Spiritus hedificate in dicta ecclesie". Vegeu M. DOLORS CURTO, *Transcripción...* 94, doc. 36.

20. APSMV, Fons Sant Miquel, *Llibre...* folis deslligats sense numerar. No ens consta que el seu fill Berenguer fundés un benefici sota l'advocació de sant Antoni.

21. Posteriorment, en l'any 1363, en el dit altar es va fundar la confraria del sant Esperit "a la honor del sant Spirit e del seu gloriós altar edificat e beneyt e consagrat en l'esgleya de sent Miquel de Cardona, dins la capela e preveratge del Sant Spirit feyta dotada per los honrats en Guillem Mercer e en Berenguer Mercer". Vegeu JOAN SERRA I VILARÓ, *L'Església...* 44.

3.6 Sant Joan Evangelista: Benefici instituït en el testament de Pere de Vilorbina, fill de Ramon de Vilorbina, tots dos de Cardona, el 4 de juliol de 1348²². En aquell testament s'establia que en cas que el seu germà i hereu Joan morís sense descendència, els seus béns fossin venuts pels marmessors testamentaris i d'aquells es compressin una renda de 200 sous. Aquesta l'havia de rebre un prevere ordenat en els Sagrats Ordes, que pogués celebrar missa i que fos de la seva família. Igualment, dels seus béns en la dita església s'havia de construir una capella consagrada a sant Joan.

3.7 Santa Maria Magdalena: De la fundació d'aquest benefici només sabem que va ser feta per Elisenda, muller de Romeu de Torà, el 23 de juliol de 1348²³.

3.9 El Corpus Christi: La institució d'aquest benefici s'ordenà en el testament del mercader cardoní Berenguer de Torà, redactat el 26 de juliol de 1348. En aquell ordenava que tots els seus béns immobles venuts i del preu resultant s'edifiqués una capella i un altar sota l'advocació del Corpus Christi. Per a la construcció de la capella deixà 1.000 sous, i per a mantenir un prevere que celebrés missa diària per a l'ànima del fundador i de la seva família una renda anual de 300 sous. El patronat de la capella s'atorgà al rector de Sant Miquel²⁴.

3.10 Sant Antoni: La fundació d'aquest benefici es troba en el testament del mercader cardoní Bernat Cardona fet el 29 de juliol de 1348. En aquest s'ordenà que en cas que el seu germà i hereu universal Arnau Cardona morís sense descendència, dels seus béns es fes una "capellania sive altare" sota l'advocació de sant Antoni. En aquell altar havien de celebrar cada dia dos preveres per a l'ànima del fundador i dels seus familiars, deixant per a cada un d'ells la pensió anual de 200 sous²⁵.

22. BU, ms. núm. 1528, f. 130r.

23. AHC, XXI. 1. J. Mª THOMASA. *Recopilación de noticias sueltas, históricas, referentes á la Villa de Cardona, su término, lugares y pueblos comarcanos; principiado por D. José Maria Thomasa y Franch en el año 1868*. 193.

24. Quan en l'any 1442 es va redotar el benefici de Santa Anna fundat pel cavaller Pere Gibert, se'ns diu que aquest es trobava "in capella Corporis Christi sic vulgariter nuncupata in parrochialis ecclesia beati Michaelis dicte ville". Vegeu APSMV, Fons Sant Miquel, *Llibre...* f. 114-119.

25. BU, ms. núm. 1528, f. 135v. En la coberta de pergami d'aquest manual se'ns diu: *En 20 de juny 1382 se troba altra institució feta per Jaume Navell al benefici de Sant Antoni*. Malauradament no l'hem pogut localitzar.

3.11 La Santa Trinitat: Benefici que fou establert en el testament del mercader cardoní Francesc de Correà, redactat el 20 d'octubre de 1371, i es situaria a la capella i a l'altar de Santa Maria²⁶. La dotació fou de 500 sous i el prevere adscrit al dit altar havia de comprar rèdits per a mantenir tres llànties que havien de cremar de dia i de nit, i també per a dos ciris de cera de 10 lliures de pes per a la missa. El patronat va restar a mans de la seva mare.

3.12 Sant Mateu Apòstol: Benefici instituït per Blanca, filla dels difunts Guillem de Cascaylls i Gueraldona, i muller del difunt cavaller Ramon d'Oluges, amb data 9 d'abril de 1380. La fundació consistí en un altar consagrat a sant Mateu, que s'havia de fer en aquella capella que dels seus béns construïa a l'església de Sant Miquel²⁷. La dotació per a mantenir el prevere era de 300 sous anuals i el patronat restava a mans de Guillem d'Aguilar, cavaller i senyor del castell de l'Astor (Anoia).

3.13 Santa Maria: Benefici creat pel prevere Bernat de Duàrrria, fill dels difunts Romeu i Sibil·la, i nascut al mas de Duàrrria, situat al terme de la parròquia de Santa Margarida de Meià²⁸. La fundació consistí en la institució d'un presbiterat a l'altar de Santa Maria que rebria la pensió anual de 300 sous. El patronat era per als hereus del mas de Duàrrria²⁹.

3.14 Sant Andreu Apòstol: Benefici fundat pel mercader cardoní Andreu d'Aguilar, amb data 4 de gener de 1382. Va consistir en la institució d'un presbiterat a l'altar i capella que feia construir amb els seus béns a l'església de Sant Miquel sota l'advocació de sant Andreu. La dotació va ser de 390 sous per a un prevere i 110 sous per a un escolà. El patronatge restava a mans dels seus hereus³⁰.

26. APSMV, Fons Sant Miquel, *Llibre...* f. 15-19.

27. APSMV, Fons Sant Miquel, *Llibre...* f. 99-104. Diu: "quod de bonis meis dicta capella fiat et construatur bene et honorifice ut decenti inter portale dicta ecclesie quod est versus simiterium dicta ecclesia et capellam Undecim Millium Virginium in dicta ecclesia edificatum per Berengario de Sancto Petro de Auro, quondam, et ornetur de pannis, paliis, frontalibus, vestimentis sacerdotalibus, libro missali, calice argenti, canadellis, candelabris et retrotabulo et de omnibus aliis necessariis et in ipsa capella edificetur altare ad honorem beati Matheo Apostoli et etiam in ipsa capella fiat camerium subtus terram".

28. Aquest Bernat de Duàrrria apareix documentat l'any 1391 com a batlle de la Sal de Cardona. Vegeu JOAN SERRA I VILARÓ, *Els Senyors de Cardona*, dins: *Història de Cardona*, 1 (1966) 321-322.

29. APSMV, Fons Sant Miquel, *Llibre...* f. 125-132.

30. APSMV, Fons Sant Miquel, *Llibre...* f. 28-37.

3.15 Sant Esteve Protomàrtir de Crist: La institució d'aquest benefici es deu al prevere cardoní Romeu Grosset. Aquest prevere va ordenar l'any 1365 la construcció d'una capella sota l'advocació de sant Esteve, deixant per a aquesta els rèdits de quatre masos. Com que els rèdits d'aquells havien disminuït i eren insuficients, el 18 d'agost de 1384 va tonar a fundar la dita capellania i per a la construcció de la capella, com també per a la manutenció del prevere adscrit, va donar els rèdits dels masos anomenats Mas, Marva i Casaguinea, tots ells situats al terme del castell de Valmanya. El patronat va restar a mans dels seus hereus. A començaments del segle XV els rèdits d'aquells masos no devien arribar als 350 sous anuals necessaris per a mantenir el benefici i un prevere. Per això el 22 d'abril de 1403 Romeu Grosset va fer una nova assignació, consistent en 371 sous i 6 diners censals de renda anual que havien estat comprats al venerable Galcerà Ros, ciutadà de Barcelona³¹.

3.16 Santa Llúcia: Benefici fundat pel prevere cardoní Bernat de Cort entorn de l'any 1393; l'aprovació episcopal fou atorgada el 19 de març de 1400. En l'acta de fundació es manava de fer una capella entre el portal de l'església que donava a la Fira i la capella de sant Esteve³².

3.17 Nostra Senyora de l'Esperança: Només sabem que aquest benefici va ser instituit pel rector Francesc de Navel, el 4 d'abril de 1394, a la capella que dels seus béns havia construït a l'església de Sant Miquel³³.

3.18 Nativitat de Santa Maria i Sant Amanç: La fundació d'aquest benefici fou obra del mercader cardoní Romeu Mas, el qual també era el collector general dels rèdits del comtat de Cardona, amb data 23 d'octubre de 1404³⁴. Per a la seva dotació va assignar 500 sous censals anuals que el seus hereus havien de comprar a raó d'un interès de vint mil per mil (5 %), deixant per a la compra d'aquella renda censal la quantitat de 10.000 sous. Per a la manutenció del prevere s'havien de donar 19 lliures i per a una llàntia que havia de cremar sempre a la capella i un ciri per a la missa, 6 lliures més. El seu hereu havia d'ornar la capella amb retaule, panys, pali, frontals, robes sacer-

31. APSMV, Fons Sant Miquel, *Llibre...* f. 70-82.

32. Deia "inter portale ipsius aeclesie quod respicit versus Firam dicte ville et capellam Sancti Stephani edificata in predicta ecclesia Sancti Michaelis". Testimoni d'aquella era l'inscripció amb caligrafia gòtica localitzada a l'escala de cargol que comunicava la nau de l'església i la rectoria, i que apareix reproduïda en l'estudi de JOAN SERRA I VILARÓ, *L'Església...* 51 i làmina X, fotografia 2.

33. AHC, XXI. Llibres Manuscrits, RAMON PUIG I MOLINS, *Ífemèrides de Cardona*, 1850, 102.

34. APSMV, Fons Sant Miquel, *Llibre...* 82-91; i en JOAN SERRA I VILARÓ, *Els Senyors...* 320.

dotals, calze d'argent, missal i altres paraments necessaris. El patronat era per al seu hereu i família.

3.19 Sant Blai: La fundació d'aquest benefici es deu al rector Francesc de Navel, que el va instituir amb data del 4 de setembre de 1405. La seva dotació foren 500 sous censals que la Universitat de Manresa pagava cada any al dit rector. Aquesta dotació s'havia de distribuir entre 390 sous per al prevere i 110 per a un escolà, una llàntia i un ciri. El patronat fou pel prior del monestir de Santa Maria del Carmel de Manresa³⁵.

3.20 Sant Tomàs: La institució d'aquest benefici es troba en el testament del mercader cardoní Jaume Merola, redactat amb data 30 de setembre de 1405. La fundació es va fer a l'altar de sant Antoni i sota l'advocació de sant Tomàs. La dotació va ser de 200 sous de renda anual. El patronat restà a mans del seu fill Hug³⁶.

3.21 Santa Maria: Benefici fundat en el testament del mercader cardoní Salvador Porter, amb data 9 de desembre de 1407. La institució es va fer a l'altar de Santa Maria i sota la mateixa advocació mariana³⁷. Per a la dotació del prevere, va assignar dels seus béns una renda anual de 300 sous, si bé, després de la seva mort, els seus marmessors havien de comprar 300 sous de renda censal a un interès de vint mil per mil (5 % d'interès). El patronat fou per al seu fill Joan Porter.

3.22 Sant Miquel Arcàngel: En aquell mateix testament, en Salvador Porter va establir que en el cas que els seus fills Joan, Gabriel, Pere i Bernat morissin sense cap descendència, tots els seus béns havien de ser venuts en encant públic i, dels diners obtinguts, dos familiars pròxims a ell havien d'invertir aquells guanys a fundar un benefici sota l'advocació de sant Miquel Arcàngel en el mateix altar del dit sant que hi havia en l'església³⁸. Igualment havien de comprar una renda censal anual de 300 sous, a un interès del vint mil per mil (5 % d'interès), per al sosteniment del prevere beneficiat en dita fundació.

3.23 Sant Bartholomeu Apòstol: Aquest benefici fou fundat pel prevere cardoní Pere de Terradelles, el 6 de juliol de 1410. El va dotar amb diferents censos en diners i gallines que sumaven la quantitat de 572 sous, 1 diner i 1 òbol. El

35. APSMV, Fons Sant Miquel, *Llibre...* f. 43-49.

36. APSMV, *Llibre...* folis deslligats sense numerar.

37. APSMV, Fons Sant Miquel, *Llibre...* f. 1-7.

38. APSMV, Fons Sant Miquel, *Llibre...* folis deslligats sense numerar.

patronat era per al seu germà Francesc de Terradelles³⁹.

3.24 Sants Màrtirs Ermenter i Celidoni: La institució d'aquest benefici es troba en el testament d'Agnès, filla del difunt mercader cardoní Francesc Zavinya, redactat el 28 de juliol de 1410⁴⁰. La fundació es va fer a la capella de Sant Pere, on l'any 1399 havien estat dipositades les relíquies dels dits sants⁴¹. Per a la dotació de la capellania va deixar la quantitat de 8.000 sous, els quals s'havien d'invertir a comprar una renda censal que s'especifica. En la mateixa capella existia un altre benefici sota la mateixa advocació que, no sabem quan, havia estat fundat pel mercader cardoní Jaume de Capdebochs, amb l'obligació que el beneficiat celebrés missa alta matinal cada dia de la setmana. Com que aquell no podia complir amb la seva obligació, Agnès Zavinya va determinar que entre tots dos beneficiats, el de Jaume de Capdebochs i el seu, celebressin cada un tres dies de la setmana. Igualment Agnès va ordenar que tots dos, en els dies de tempesta, ja fos de dia com de nit, havien de pujar la insígnia dels sants màrtirs fins al campanar i comunidor que hi havia damunt la volta de la nau per a pregar Déu i conjurar la tempesta⁴². El patronat era per al rector i per a Pere de Capdebochs⁴³.

Conclusions

En primer lloc m'agradaria de cridar l'atenció sobre el fet que hi ha períodes on la fundació de beneficis és especialment prolífica. Dels vint-i-quatre beneficis documentats, sis foren fundats els mesos d'estiu de l'any 1348; quatre els anys 1370–1372; quatre els anys 1380–1382; i set els anys compresos entre 1403 i 1411. És curiós d'observar com els sis fundadors dels mesos d'estiu de 1348 es trobaven greument malalts a l'hora de redactar el testament on s'ordena la fundació. De fet, sabem que el mes d'agost de 1348 tota la comunitat de canonges de Sant Vicenç de Cardona havia mort, a excepció del sagristà, cambrer i infermer⁴⁴. Fins i tot les rendes del Salí van disminuir per causa de "mortalitatis proxime preteriti"⁴⁵. Sembla, doncs, evident que en el

39. APSMV, Fons Sant Miquel, *Llibre...* f. 19–25.

40. APSMV, Fons Sant Miquel, *Llibre...* f. 62–70.

41. Vegeu JOAN SERRA I VILARÓ, *Els Senyors...* 164.

42. APSMV, Fons Sant Miquel, *Llibre...* f. 67–70.

43. Sabem, encara que de forma marginal, que en el testament de Romieta Vilaltona, redactat el 23 d'agost de 1413, va ser fundat en la mateixa capella un altre benefici, sota la mateixa advocació. Vegeu APSMV, Fons Sant Vicenç, ACC, pergami núm. 1365.

44. APSMV, Fons Sant Vicenç, ACC, pergami núm. 84.

45. AHC, XVII. 1, pergami núm. 5.

cas de l'any 1348 és pot establir una relació entre l'arribada de la pesta i la fundació dels benifets⁴⁶.

En segon lloc, dels vint-i-dos fundadors documentats, tots ells són habitants de la vila de Cardona, i dotze són mercaders, sis són preveres, dos nobles i dos d'estament desconegut. Un fet que potser caldria relacionar amb la vitalitat i importància dels mercaders cardonins al llarg del segle XIV i principis del XV⁴⁷.

En tercer lloc, es pot observar com, mentre duren les obres de construcció de la nova església –anys 1322–1398–, els fundadors establien que dels seus béns es bastís una capella. Per aquesta finalitat deixaven quantitats que van des dels 500 sous per a la capella de sant Domènec fins als 1.000 sous per a la del Corpus Christi⁴⁸. També és interessant d'observar com disposaven que en les dites capelles es fessin col·locar els seus signes heràldics, com es produeix en les capelles de sant Domènec, Corpus Christi i sant Antoni⁴⁹; en altres ocasions aquells signes nobiliaris es manarien de fer als ornaments de la capella, com és el cas de l'altar de la santa Trinitat, on Francesc de Correà manà de fer un pal·li processional amb el seu escut dels Correà.

Així mateix alguns fundadors disposaven que els ossos del seu cadàver i els dels seus familiars fossin traslladats al carner que s'havien fet fer en la capella costejada per ells. Aquest és el cas de la família Torà, dels Sant Pere de l'Arç, dels Mercer i dels Cascalls.

Pel que fa a l'ornamentació de les capelles i altars, la documentació no és gaire explícita. La norma és que els fundadors manin que dels seus béns es paguin els panys, pal·lis, frontals, vestits sacerdotals, missal, calze, canadelles, canelobres i retaule.

Després de la consagració de la nova església, les fundacions es fan en altars ja existents o en aquelles capelles abandonades per l'extinció de les rendes del benefici original. Això farà que en una mateixa capella s'hi trobin dos

46. A la ciutat de Mallorca la fundació de beneficis es va incrementar notablement l'any 1348. Vegeu JUAN ROSSELLÓ LITERAS, *Dotación de Beneficios...* 228–229. I versemblant fenomen es va esdevenir a la ciutat de la Seu d'Urgell. Vegeu ALBERT VILLARO, *Noves dades sobre la Pesta negra a la Seu (1348). Disposicions pietoses l'any de la Pesta: «Urgellia»* (1990) 349.

47. Vegeu MONTSERRAT CASAS I NADAL, *Els habitants de Cardona i les seves activitats econòmiques al voltant de 1400: «Cardener»* 2 (1985) 130.

48. Així l'any 1322 se'ns diu que l'opus multum sumptuosum de nou temple gòtic era costejat per les "elemosinas et pia legata que a Xpi. fidelibus erogabantur". Vegeu JOAN SERRA I VIHARÓ, *L'Església...* 152.

49. En la capella de sant Domènec encara avui dia hom pot observar, en la part superior un fris corregut amb cercles pintats de vermell que al seu interior presenten un llop negre. En la capella del Corpus Christi també hi ha dos escuts amb els boues dels Torà. Vegeu A. Y A. GARCÍA CARRAFA, *El Solar Catalán–Valenciano–Balear*, 1968.

o més altars, i que en aquests altars hi hagi fundats un o més benifets. Un exemple es troba en la capella dels sants màrtirs, on hi havia l'altar de la primitiva advocació consagrat a sant Pere, i un altar dedicat als sants Ermenter i Celidoni, amb dues fundacions diferents.

En quart lloc, el "ius patronatus assignatio, presentatio et collatio" podia variar segons la condició del fundador. Si aquest era un laic, el patronatge restava normalment a mans dels seushereus o familiars; per contra, si era un eclesiàstic, el patronatge era per al rector de la parròquia de Sant Miquel o per altres càrrecs eclesiàstics com l'abat de la canònica agustiniana de Sant Vicenç del castell de Cardona o el prior del convent del Carmel de Manresa. Tanmateix, trobem laics, com el mercader Berenguer de Torà, deixant el patronat a mans del rector. Aquests eren els encarregats de presentar, quan el benefici era vacant per a la mort natural o cessió del darrer obtentor, un candidat al bisbe o al seu vicari general per la seva posterior col·lació. Si aquests no feien ús del seu dret com a patrons, presentant un prevere per a l'altar vacant, després d'un període de temps que acostumava a ser d'un mes, el dret passava a mans del rector de la parròquia o a l'abat de Sant Vicenç. I si aquells no presentaven cap prevere, el dret passava finalment a mans del bisbe d'Urgell.

És interessant d'observar com els fundadors manen que els patrons dels beneficis havien de presentar preveres candidats pertanyents a la família del dit fundador, i en el seu defecte, ésser preveres de la vila o d'altres indrets. Aquests preveres havien de ser de bona fama, honesta conversació i no podien viure amb muller "que sint bone vite fame et honeste conversationis et non teneat amasiam sive concubinam publice nec occulte"⁵⁰.

Per, acabar m'agradaria d'observar com en els testaments d'alguns dels fundadors es contemplava la possibilitat que un dels seus fills estudiés i rebés els ordes sagrats per a exercir com a prevere. Aquest és el cas del mercader Salvador Porter que l'any 1407 establia que, si el seu fill Pere volia estudiar i ser prevere, el seu seu hereu Joan Porter l'havia d'abastir de menjar, beure, vestit i calçat, com també de llibres i d'altres coses necessàries, fins a vint-i-quatre anys, edat en la qual ja podia accedir als sagrats ordes⁵¹. Un fet que s'ha de relacionar necessàriament amb la voluntat dels fundadors que els obtentors del patronatge presentessin, sempre que fos possible, un prevere

50. Disposició gens estranya, si tenim en compte les denúncies, fetes en les visites pastorals, pels parroquians contra els preveres concubinaris que conviuen i mantenen relacions conjugals amb una dona (*concubina, amassia, pedisseta*), desobeint la legislació eclesiàstica sobre el celibat eclesiàstic. Per això vegeu H. GARRIGÓS I CABEZAS, P. BENITO I MONCÚS, *La moral sexual de clergues i laics a les parròquies del Maresme a partir de les visites pastorals (1305-1447): «Acta/Mediaevalia»* 11-12 (1991) 345-400. J. M. MARTÍ I BONET, L. NIQUÍ I PUIGVERT, F. MIQUEL MASCOI, *Processos de l'Arxiu Diocesà de Barcelona*, I (1984) 28-31 i 178.

de la família: d'aquesta forma els fills secundaris o altres membres de la família tenien una forma de vida assegurada dins l'estructura social de l'Edat Mitjana. Així, al llarg del segle XV, no és gens estrany trobar entre els preveres beneficiats de Sant Miquel cognoms com Porter, Gros, Llobet, Palau o Boldó, tots ells pertanyents a les famílies fundadores.

51 Diu: "volens tamen et mandans quod ipse Petrus filiis mei ediscat de littera et sit presbiteri et ipsi heres meus universalis inferius teneatur ipsum providere de cibo, potu, vestitu et calciatu ac libris et de omnibus aliis et singulis sibi necessariis usque etatem habuerit viginti quattuor annorum et possit se ad sacros ordines promoveri et faciat sepresbiterum". Vegeu APSMV, Fons Sant Miquel, *Llibre*.... folis deslligats sense numerar.